

AKADEMİK MURTUZA NAĞIYEV – 110

Akademik Murtuza Fətulla oğlu Nağıyev 1908-ci il mayın 5-da Çənubi Azərbaycanın Sərəb şəhərində sadə bir fəhlə ailəsində dünyaya gəlmədir. O, 1919-cu ildə ailəsi ilə birlikdə Aşqabada getmiş, orada üç il tütün yığımı ilə məşğul olmuşdur. Daha sonra iş tapmaq ümidi ilə Bakıya gəlmış, 1922-ci ildə leytenant Şmidt ad. zavodda (1992-ci ildə Səttarxan adına, hazırda fəaliyyət göstərmir) çilingər köməkçisi kimi işe düzəlmis, eyni zamanda təhsil almağa başlamışdır. Zavoddakı qaynar iş həyatına və böyük kollektiva təzliklə alışan Murtuza Nağıyevdə ictimai işlər maraq oyanmışdır. Ədəbiyyatda xüsusü maraq göstərən gəncin 1922-cü ildə respublika mətbuatında ilk məqalası dərc olunmuşdur. O, 1923-cü ildən fəhlə-müxbir kimi fəaliyyət göstərmiş, həmin il fabrik-zavod şagirdliyi (FZŞ) kursunu da bitirmişdir. 1926-1929-cu illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (BDU-nun) nozdindəki fəhlə fakültəsində təhsilini başa vuran ganc eyni vaxtda Moskvadakı iki ali məktəbinə – Moskva Ali Texniki Məktəbinə və Mədən Akademiyasına (indiki I.Qubkin ad. Rusiya Dövlət Neft və Qaz Universiteti) daxil olmuşdur. 1929-1932-ci illərdə Moskva Neft Institutunda təhsil alan tələbə anasının sahəsinin artırılması ilə bağlı tacili Bakıya qayıdırəq təhsilini Bakıda Azərbaycan Sənaye Institutunda (ASI; hazırda Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti) davam etdirmiş və 1935-ci ildə bu ali məktəbi kimyaçı-texnoloq ixtisası üzrə bitirmişdir.

1933-1937-ci illərdə "Neft kadrosu" qəzetiñin redaktoru olan Murtuza Nağıyev dövründə görə əsl jurnalist fəaliyyətinin məhsulu kimi dəyərləndirilən məqalələr yazılmış, eyni zamanda rus dilindən tərcümə ilə məşğul olmuşdur. Tələbəlik illərində fərqli olaraq, bu dövrdə maraqlı daha çox elmi məqalələr yazımağa yönəlmüşdür. Onun "Bızə antideetonasion keyfiyyətli benzin lazımdır" adlı ilk elmi məqaləsi 1933-cü ildə "Neft texnikası uğrunda" qəzetiñde dərc olunmuşdu. Bu məqalə dərc edilindən tələbə olsa da, elmi məqalənin tek müəllifi idi. Onun üçün çox uğurlu keçən 1933-cü ildə, hələ 25 yaşında olarkən ilk

kəşfinə də imza atmışdı. İlk müəlliflik şəhadətnaməsini 1934-cü ildə alan və ilk elmi məqaləsində olduğu kimi bu kəşfin də tek müəllifi olan tələbənin bu keşfi böyük bir ölkə üçün aktual məsələ ilə – əlavə benzin alımnasına imkan verən termiki Kreking prosesinin problemləri ilə bağlı idi.

Bunun ardınca da neft emalı qırğularının müxtəlif elementlərinin – injektorların və ejektorların hesablanması metodlarını işleyib hazırlanmışdı. Murtuza Nağıyev 1932-ci ildə, tələbə ikən V. Sturua adına "Krekinq" zavodunda növbə mühəndisi, sex roisini müavini, mühəndis-konstruktur, 1936-1938-ci illərdə isə həmin zavodda baş mühəndisi, sex roisini müavini, mühəndis-konstruktur, 1936-1938-ci illərdə Azərbaycan Elmi Tədqiqat Neft Emalı İnstitutunda Kreking laboratoriyasına rəhbərlik etmişdi, 1939-cu ildə kimya texnologiyası nəzəriyyəsinin bir neçə bölməsinin predmeti olan bir sıra məsələlərin həll olunduğu ilk elmi tədqiqat işini yazuşmışdır. Onur bu elmi tədqiqat işi sonradan geniş inkişaf etmiş riyazi modeldəsrinə və kimyavi proseslərin sistemli analizi sahəsində ilk isə kimti dayorländirilərək yeni elmi istiqamətə – resirkulyasiya prosesləri təliminin başlangıcı olmuşdur.

Murtuza Nağıyev 1940-ci ildə "Resirkulyasiyalı kreking zamanı benzin çıxımının tədqiqi" mövzusunda dissertasiya müdafiəsi etdiyikdən sonra beş il avval bitirdiyi ASİ-də müəllim kimi fəaliyyət göstərmışdır. 1940-1942-ci illərdə neft-zavod mexanikası kafedrasının dosenti olmuş, kreking texnologiyası və proses və aparatlarının hazırlanması kursunda mübahizərlər oxumusdur. O, 1941-ci ildə Qızınlı Neft İnstitutuna direktor vezifəsinə göndərilərə də, qısa müddətdən sonra şəhər almanların elinə keçidiyindən Bakıya qaytılmışdır.

"Krekinq texnologiyası və aparatların hesablanması" adlı ilk monografiyası 1941-ci ildə nəşr edilmişdir. Alimin elmi fəaliyyətinə SSRİ EA-nın Azərbaycan Filialında baş elmi işçi işlədiyi dövrün xüsusi əhəmiyyəti olmuş, o, burada kimya texnologiyasının müxtəlif proseslərinə dair tədqiqatlar apararaq maraqlı elmi nüscələr almışdır. Yaxın dostu görkəmli akademik Yusif Məmmədəliyevlə birlikdə 1943-cü ildə nəşr etdirildikləri "Aviasiya yanacaqları kimyası və texnologiyasının müasir vəziyyəti" kitabına bu nüscələr isə etdiran ilk böyük elmi məqaləsinə daxili etdirildi. M.Nağıyev 1944-cü ilin yanvarında Moskvada SSRİ EA Qazıntı Yanacaqları İnstitutunda "Krekinq prosesinin kinetikasının və texnologiyasının əsas məsələlərinin tədqiqi" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmişdir. 1945-ci ildə "Kimya texnologiyası" ixtisası üzrə professor elmi adı almış, 1950-ci ildə monografiyası nəşr olunmuşdur.

Kimya kinetikası sahəsində işini davam etdirərək sənaye reaktorlarının hesablanmasına kinetik asılılıqların tətbiqinə nəzəri prinsiplərinin işleyib hazırlayan alim, bunları 1950-ci ildə nəşr olunmuş "Sənaye sistemləri kinetikasının əsasları" adlı monografiyasında cəmləşdirmişdi. Həmin monografiya qısa bir müddətə satıldıqdan nadir bibliografik nüsxəyə çevrilmişdi. Nəşrin redaktori görkəmli alim A.Frost əsərin əhəmiyyətindən bəhs edərək yazırı: "Professor M.F.Nağıyevin "Sənaye sistemlərinin kimyo kinetikasının əsasları" monografiyası axar reaksiya qırğularında baş verən proseslərin kinetikası haqqında ilk müfəssal əsərdir və iki nöqtəyi-nazardan maraq doğurur. Birincisi, kitabda ilk dəfə olaraq kimyo emalda tətbiq olunan en müxtəlif sistemlərin kinetik hesablamaları metodları əlaqəli şikslər toplanılmışdır. Kitab bütünlüklə vaxtadak yarın jurnal adəbiyyatında təsadüfi edilan və əksariyyəti mülliət amayının nüscəsi olan kinetik tədqiqatları həsr olunmuşdur. Bu işlərlə bağlı məlumatlar mühəndis-neftçilər üçün faydalı olmaqla yanaşı, kimya texnologiyasının digər sahələrində baş verən çoxsaylı proseslərin toplımlaşdırılması üçün zəmin yaradır. İkinciisi, M.F.Nağıyevin kitabı sovet hakimiyəti illərində neft emalı mədəniyyəti və texnikasındaki irəlliyişlər haqqda aydın təsvir vəyarıdır".

Akademik Murtuza Nağıyev az mürakkəb struktura malik kimya-texnologiya obyektlərində o vaxt qədər aparılan uzun hesablamaların avazına dəha təz və daqiq hesablamaların aparılmasının riyazi ifadəsinə vərmiş, kimya sənayesi üçün yeni riyazi model işlayıb hazırlanmışdı. Elmi nəzəriyyəsinin bünövrəsinə təşkil edən həmin elmi tədqiqat işində Murtuza Nağıyev ilk dəfə olaraq, texnoloji komplekslər üçün ayrı-ayrı aparatların məcmusu kimi dəyil, onların qarşılıqlı təsiri və əlaqəsi baxımından vahid sistem kimi yanaşmaya əsaslanan riyazi təsvir metodunu, yəni proseslərin tədqiqinə sistemi yanaşma təkif etmişdi. O, ilk dəfə bu işin kimyavi prosesin identifikasiyasının əsas şərtini – ilkin xammalın aşığı dərinlikdən təqribən işlənilməsi ilə aparılmasının daqiq ifadəsini da tapmışdır. Murtuza Nağıyeva qədər bu sahədə ənənəvi olaraq, kimyavi proseslərdə sintez olunan maddələrin maksimum çıxmıla alınması yolu ilə prosesin səmərəliliyini artırmağa çalışırdılar, lakin o, iżəli sürdüyü nəzəriyyətə bunun əksini göstərmişdi. M.F.Nağıyev öz nəzəriyyəsini şəkildə izah edirdi: "resirkulyasiya nəzəriyyəsi xammalın aşası təqribən işləməyə, kanar məhsul çıxımı minimuma endirməyə və ya onu maksimumdan tamamilə xaric etməyə, reaksiyanı yüksək sürətlə aparmaya, reaktor hacmi vahidinin maksimum həddində nəf olmamaq imkan verir. Elmi şəhəriyyətinə galinco, resirkulyasiya nəzəriyyəsi fiziki biliklərin kimyaya və kimya texnologiyasına bu elmlərin inkişafında kimyanın bir sıra prinsiplərinin dialektik inkari halları ilə aydın xarakterizə olunaraq nüfuzetmə anlarını əks etdirir".

O, 1942-ci ildən ömrünün sonuna kimi akademiya sistemində işləmişdir. 1942-1944-ci illərdə SSRİ Elmlər Akademiyasının Azərbaycan Filialının Kimya İnstitutunda böyük elmi işçi, 1944-ci ildə direktoru və şöba müdürü vazifələrində işləmişdir. 1945-1946-ci illərdə isə hamim institutun Prosesləri İnstitutunun direktoru, 1965-1975-ci illərdə isə Azərbaycan EA Neft Kimya Nəzəri Problemləri İnstitutunun (həzirdə M.F.Nağıyev adına Kataliz və Qeyri-üzvi Kimya İnstitutu) yaradıcısı və direktoru olmuşdur. M.Nağıyev 1952-ci ildə Azərbaycan EA-nın həqiqi üzvü seçilmişdir.

Akademik Murtuza Nağıyev elmi tədqiqat fəaliyyətini elmi təşkilat işi ilə əlaqələrin görkəmli alimlərdən idti. O, uzun müddət akademiya institutlarına rəhbərlik etməkla yanaşı, 1952-1957-ci illərdə Azərbaycan EA Fizika-Teknika Bölməsinin akademik katibi, 1957-1959-cu illərdə Azərbaycan EA-nın vitse-prezidenti, 1961-1966-ci illərdə baş elmi katibi olmuşdur. M.Nağıyev SSRİ El Təhsil Nazirliyi nəzdində Ali Testəsaslıya Komissiyasının (1958-1975) və SSRİ Milli Neft Komitəsinin (1960-1974) təzhibatçı, həmçinin Qarslılıq İqtisadi Yardım Şurasının Kimya Komissiyasının (1960-1975) və Beynəlxalq Neft Konqresləri Daimi Komitəsinin (1962) SSRİ təmsilcisi idi.

Görkəmli alim elmi fəaliyyətə yanaşı, pedagoji işlədə məşgul olmuşdur. O, uzun müddət ASİ-nin kimya texnologiyası fakültəsində "Krekinq proseslərin texnologiyası" fənninin tədris etmiş, 1959-1960-ci illərdə BDU-nun fiziki kimya kafedrasının müdürü olmuş, kimyavi kinetik üzrə xüsusi kurslarından talebələrə mübahizərlər oxumuşdur. Ana dilimizdə neftin texnologiyasına dair ilk dərsliyi da o yazuşmışdır. Akademik Murtuza Nağıyev dünyada resirkulyasiya proseslərinə həsr edilmiş ilk monoqrafiyanın mülliətidir. Alimin 1958-ci ildə Moskvada rus dilində nəşr edilmiş həmin əsəri – "Kimya texnologiyasında resirkulyasiya prosesləri haqqında təlim" monoqrafiyası 1964-cü ildə Londonda "Pergamon Press" nəşriyyatı tərəfindən ingiliscə dilində, daha sonra dünyannın bir sira (alman, və s.) dillerinə tərcümə edilərək xarici əlkələrdə nəşr olunmuşdur.

Akademik M.Nağıyevin əsas elmi işləri işlənmiş kimyası və texnologiyası, kimyavi reaksiyaların kinetika və termodinamikasına həsr edilmişdir. Onun adı ilə bağlı olan yeni bir elm sahəsi – kimya texnologiyasının nəzəriyyəti yaranmış və inkişaf edərək müstəqil elm sahəsiçən çevrilmişdir. Üzək elmi dəriyagörüşünə malik olan M.Nağıyev fizika, kimya, kibernetika, riyaziyyat və iqtişadçıyati kimi elmləri özündə birləşdirən resirkulyasiya proseslərinin nəzəriyyəsini yaratmışdır. Bu işə mürabək kimya-texnologiya prosesləri kompleksinin optimallığından ibarət edilmiş kimya kombinatları qurulmuş, hətta ayrıca reaktorların belə layihələndirilməsi qeyri-mükündür. Akademik Murtuza Nağıyevin global optimallığından işləyən mürakkəb KTK-nın optimallığından işləmək yaranmışa, həmçinin kimyavi proseslərin modelldəşdirilməsinə təkan vermiş və onun bu sahədə birinciliyi bütün dünyada qəbul edilmişdir. Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcrübə proseslərin optimallığından artdırılması; resirkulyasiya sistemləri üçün katalizatorun seçilməsi və tədqiqi; sks əlaqəli sistemlərin həyata keçirilməsi ilə təcrübə proseslərin tədqiqi; maksimum səmərəliliklə işləyən kimya komplekslərinin işləniləri hazırlanması öz həlliini təpminmişdir. Onun resirkulyasiya prosesləri nəzəriyyəsi kimya texnologiyası ilə əlaqəli komplekslərin riyazi modelldəşdirilməsinin əsasını təqib edir. Akademik Murtuza Nağıyevin əsərlərinin tətbiqindən nümunələr – kimya reaktorlarının potensial imkanlarının təpiləsi; realiya olunan təcr

yazdıqları "The Conjugate Dehydrogenation of Hydrocarbons" ("Karbohidrojenlərin əlaqəli dehidrogenlaşdırılması") adlı məqalə dərc olunmuşdur. Həmin məcmuədə Asiya ölkələrini yalnız Yaponiya və Azərbaycan (M.F. və T.M. Nağıyevlər) alımları təmsil edirdi. Maraqlı faktdır ki, o vaxt dörd kontinentdən 13 ölkə üzrə məqalələri dərc edilən müəlliflərin sırasında ata və oğlu Nağıyevlərin adlarının qarşısında SSRİ-nin yox, məhz Azərbaycanın adı yazılmışdır.

O, həm də tanınmış icimai xadim idi, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin IV, V və VI çağırışlarının deputatı olmuşdu. Görkəmlə alının elindəki böyük xidmətləri dövlət tərəfindən qiymətləndirilmiş, 1958-ci ildə "Əməkdar elm xadimi" fəxri adına, 1969-cu ildə an yüksək mükafata "Sosialist Əməyi Qəhrəmanı" adına layiq görülmüş, "Lenin", "Qırmızı Əmək Bayrağı" ordenləri və bir sıra medallarla, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Fəxri Fərmanı ilə təltif edilmişdir.

Moskvada "Visşaya şkola" naşiriyatı tərəfindən 1991-ci ildə nəşr olunmuş, toxminən iki min il ərzində kimyəvi biliklərin inkişafını ümumi şəkildə əks etdirən "Dünyanın görkəmlə kimyaçıları" («Выдающиеся химики мира»; В.А.Волков, Е.В.Вонский, Г.И.Кузнецова) biografik məlumat kitabının "Kimyada mühüm hadisələrin və keşflərin xronologiyası" bölməsinə 1939-cu ilə aid keşflərin sırasına akademik Murtuza Nağıyev haqqında məlumat daxil edilmişdir. Biz azərbaycanlılar üçün bu kitab 2000 ilə əks etdirən xronologiyada mühüm keşflər sıyahısında akademik Murtuza Nağıyevin adının resirkulyasiya nazariyyasının asas principlərini işləyib hazırlayan alım kimi göstərilənəsi faktına görə qürurverici olduğu qədər dəyərli və əhəmiyyətlidir. Moskvada nəşr olunan "Böyük Rusiya Ensiklopediyası"nın 21-ci cildində (2013-cü il) daxil edilmiş "Nağıyevlər" məqaləsində akademik Murtuza Nağıyev haqqında geniş məlumat verilmişdir.

Azərbaycan elmini dünya səviyyəsində layiqincə təqdim edən, kimya elminin inkişafına verdiyi böyük töhfələrlə, xüsusilə "Resirkulyasiya nazariyyası" ilə özünəməxsus iz qoyan parlaq zakalı Azərbaycan aliminin hələ aktuallığını saxlayan elmi irsi gələcəkdə də öz əhəmiyyətini itirməyəcək, dərin elmi tədqiqatların obyekti olacaqdır.

Kimya elmləri doktoru Nəhmat Əli-zadə
Əməkdar jurnalist Sevda Mehrəliyeva